

ISSN 1392-8295

UK
Uniwersytet
Jana Kochanowskiego w Kielcach

mokslo darbai   transactions

RESPECTUS PHILOLOGICUS

2016 Nr. 29 (34)

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 29 (34)

MOKSLINIS TĘSTINIS LEIDINYS

Leidžia Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas ir Jano Kochanovskio universiteto Humanitarinis fakultetas Kielcuose du kartus per metus (balandžio 25 d. ir spalio 25 d.).

Leidinyje lietuvių, lenkų, anglų, rusų kalbomis skelbiami originalūs moksliniai straipsniai, atitinkantys svarbiausias fakultetų humanitarinių mokslinių tyrimų kryptis: lingvistikinius tyrinėjimus, literatūros naratyvų ir kontekstų problematiką, reklamos diskurso paveikumą, vertimo teoriją ir praktiką.

CZASOPISMO NAUKOWE

Wydawcy: Uniwersytet Wileński – Wydział Humanistyczny w Kownie oraz Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach. Ukazuje się dwa razy w roku: 25 kwietnia i 25 października.

W czasopiśmie, w językach litewskim, polskim, angielskim i rosyjskim, zamieszczone są oryginalne artykuły naukowe, których tematyka odzwierciedla najważniejsze kierunki badań prowadzonych na wydziałach humanistycznych współpracujących uczelni: badania językoznawcze i literaturoznawcze wraz z ich kontekstami, badania nad reklamą oraz nad teorią i praktyką przekładu.

ONGOING ACADEMIC PUBLICATION

Published twice a year (April 25, October 25) by Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities and The Jan Kochanowski University Faculty of Humanities in Kielce.

The periodical publishes original scholarly articles written in English, Lithuanian, Polish and Russian that correspond to the main humanitarian research fields of the faculties: linguistic researches, issues of literary narratives and contexts, influence of advertising discourse, theory and practice of translation.

DUOMENŲ BAZĖS / BAZY DANYCH / ABSTRACTING AND INDEXING

Elektronische Zeitschriftenbibliothek (2002)	Frei zugängliche E-Journals Universitätsbibliothek Regensburg
Arianta (2002)	Naukowe i branżowe polskie czasopisma elektroniczne
Balcan Rusistics (2004)	Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
C.E.E.O.L. (2005)	Russian Language, Literature and Cultural Studies Central and Eastern European Online Library DFG Nationallizenzen
EBSCO (2006)	Humanities International Complete Humanities Source Current Abstracts Humanities International Index TOC Premier
MLA (2007)	Modern Language Association International Bibliography
Index Copernicus (2008)	Index Copernicus International Journal Master List
Lituanistika (2011)	The Database of the Humanities and Social Sciences in Lithuania
PNB (2011)	Polska Bibliografia Naukowa
MIAR (2011)	Information Matrix for the Analysis of Journals
Linguistic Bibliography Online (2012)	BrillOnline Bibliographies, Netherlands
Ulrichs (2013)	Ulrich's Periodicals

PATIKRA / WERYFIKACJA / VERIFICATION

REDAKCIJOS ADRESAS / ADRES REDAKCJI / EDITORIAL OFFICE

Vilniaus universitetas	Vilnius University	Uniwersytet Jana Kochanowskiego
Kauno humanitarinis fakultetas	Kaunas Faculty of Humanities	Wydział Humanistyczny
Muitinės g. 8	Muitines 8	ul. Świętokrzyska 21D
LT-44280 Kaunas	LT-44280 Kaunas	25-406 Kielce
Lietuva	Lithuania	Polska

Straipsnius ir kitą mokslinę medžiagą prašome siųsti į žurnalo redakciją Kaune, taip pat el. paštu.

Articles and other scientific material send to the Editorial Office in Kaunas, as well as by e-mail. Artykuły i inne materiały przeznaczone do publikacji prosimy nadsyłać na adres redakcji w Kownie, także pocztą elektroniczną.

El. paštas / E-mail respectus.philologicus@khf.vu.lt **Tel.** +370 37 750 536
Interneto svetainė / Strona internetowa / Homepage <http://www.rephi.khf.vu.lt>

REDAKTORIAI / REDAKCJA / EDITORS

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (lietuvių kalba / język litewski / Lithuanian language)
Beata Piasecka (lenkų kalba / język polski / Polish language)
Brygita Brasiienė (anglų kalba / język angielski / English language)
Alla Diomidova (rusų kalba / język rosyjski / Russian language)

Print ISSN 1392-8295, Online ISSN 2335-2388

© Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, 2016

© Uniwersytet Jana Kochanowskiego – Wydział Humanistyczny w Kielcach, 2016

RESPECTUS PHILOLOGICUS Nr. 29 (34)

REDAKCINĖ KOLEGIJA – KOLEGIUM REDAKCYJNE EDITORIAL BOARD

Vyriausioji redaktorė – redaktor naczelny – editor-in-chief

**Gabija BANKAUSKAITĖ-
SEREIKIENĖ**
gabija.sereikiene@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Vyriausiosios redaktorės pavaduotojas – zastępca redaktora naczelnego – deputy editor-in-chief

Marek RUSZKOWSKI
gustaw1960@op.pl

Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Vyriausiosios redaktorės pavaduotoja – zastępca redaktora naczelnego – deputy editor-in-chief

Loreta ULVYDIENĖ
loreta.ulvydiene@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Daiva ALIŪKAITĖ
daiva.aliukaite@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto docentė, dr., Lietuva
Docent Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Associate Professor, Vilnius University, Lithuania

Danutė BALŠAITYTĖ
dbalsaityte@gmail.com

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Wiesław CABAN
caban@ujk.kielce.pl

Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Renato CORSETTI
renato.corsetti@gmail.com

Romos universiteto „La Sapienza“ profesorius, habil. dr., Italija
Profesor Uniwersytetu Rzymського „La Sapienza“, dr hab., Włochy
Professor, Sapienza University of Rome, Italy

Anatolij CHUDINOV
ap_chudinov@mail.ru

Uralo valstybinio pedagoginio universiteto profesorius, dr., Rusija
Profesor Uralskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego, dr, Rosja
Professor, Ural State Pedagogical University, Russia

Janusz DETKA
januszdetka1@wp.pl

Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Margarita GAVRILINA
gavril@inbox.lv

Latvijos universiteto profesorė, dr., Latvija
Profesor Uniwersytetu Łotewskiego w Rydze, dr, Łotwa
Professor, University of Latvia, Latvia

Jonė GRIGALIŪNIENĖ
jone.grigaliuniene@gmail.com

Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

Laima KALĖDIENĖ
kaledienei@gmail.com

Mykolo Romerio universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Michała Rómera, dr, Litwa
Professor, Mykolas Romeris University, Lithuania

Asta KAZLAUSKIENĖ
a.kazlauskiene@hmf.vdu.lt

Vytauto Didžiojo universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Witolda Wielkiego, dr, Litwa
Professor (04H), Vytautas Magnus University, Lithuania

Aleksandras KRASNOVAS
aleksandras.krasnovas@khf.vu.lt

Vilniaus universiteto profesorius, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania

- Jadvyga KRŪMINIENĖ**
jadvyga.kruminiene@khf.vu.lt
Vilniaus universiteto profesorė, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania
- Kazimierz LUCIŃSKI**
ifs@ujk.edu.pl
Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorius, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
- Lidia MICHALSKA-BRACHA**
lidia.bracha@ujk.edu.pl
Jano Kochanovskio universiteto Kielcuose profesorė, habil. dr., Lenkija
Profesor Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, dr hab., Polska
Professor, Jan Kochanowski University in Kielce, Poland
- Gerald E. MIKKELSON**
gemikk@ku.edu
Kanzaso universiteto profesorius, dr., JAV
Profesor Uniwersytetu w Kansas, dr, USA
Professor, The University of Kansas, USA
- Olegas POLIAKOVAS**
oleg.poljakov@ffv.vu.lt
Vilniaus universiteto profesorius, dr., Lietuva
Profesor Uniwersytetu Wileńskiego, dr, Litwa
Professor, Vilnius University, Lithuania
- Adriana SERBAN**
adriana.serban@univ-montp3.fr
Polio Valéry universiteto Montpellier III docentė, dr., Prancūzija
Docent Uniwersytetu Paul Valéry, Montpellier III, dr, Francja
Senior lecturer, Paul Valéry University, Montpellier III, France
- Yuri STULOV**
yustulov@mail.ru
Minsko valstybinio lingvistikos universiteto profesorius, dr., Baltarusija
Profesor Państwowego Uniwersytetu Lingwistycznego w Mińsku, dr, Białoruś
Professor, Minsk State Linguistic University, Belarus
- Leona TOKER**
toker@mscc.huji.ac.il
Jeruzalės Hebrajų universiteto profesorė, habil. dr., Izraelis
Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, dr hab., Izrael
Professor, The Hebrew University of Jerusalem, Izrael

TURINYS / SPIS TREŚCI

I. DISKURSO IR NARATYVO TYRIMAI / BADANIA NAD DYSKURSEM I NARRACJĄ

Marek Ruszkowski (Lenkija / Polska). Fundamentalizm językowy.....	9
Ina Pukelytė (Lietuva / Litwa). Tarp dramos ir postdramos.....	18
Eglė Gabrėnaitė (Lietuva / Litwa). Politinio komentaro retorika: žanro transformacijos	25
Sylwia Konarska-Zimnicka (Lenkija / Polska). Socjologia a warsztat naukowy historyka. Przykład etnometodologii.....	33
Iwona Filipczak (Lenkija / Polska). Marginalization of South Asians Based on Race and Skin Color in Bharati Mukherjee's <i>Jasmine</i> and Chitra B. Divakaruni's <i>The Mistress of Spices</i>	46
Skirmantė Biržietienė (Lietuva / Litwa). Antikinė „lengvoji poezija“: epigramos ypatumai.....	57
Ewa Anna Piasta (Lenkija / Polska). Motywy religijne w powieści <i>Gody magdeburskie</i> Gertrudy von Le Fort.....	65

II. KALBA. VISUOMENĖ. KULTŪRA / JĘZYK. SPOŁECZEŃSTWO. KULTURA

Oleksandr Kapranov (Norvegija / Norwegia). Conceptual Metaphors in British Foreign Secretary's Twitter Discourse Involving Ukraine.....	75
Татьяна Бобкова (Ukraina / Ukraina). Классификация коллокаций: основные подходы и критерии	87
Martyna Król (Lenkija / Polska). Homonimia wśród nominatów dotyczących czasu i przestrzeni: polsko-rosyjskie studium kontrastywne.....	99
Ольга Солодушко (Lenkija / Polska). Семантическая характеристика зоонимов, мотивированных пестрой окраской и узорами на шерсти животного (на примере кличек коров в польском и украинском языках)	107
Elżbieta Michow (Lenkija / Polska). Polskie i bułgarskie frazeologizmy somatyczne motywowane przez nazwy części ciała służących do mówienia.....	121
Olga V. Domnich (Ukraina / Ukraina). Etymologic Features and Peculiarities of the Process of Indigenous Vocabulary Borrowing in American English.....	130
Erika Merkytė-Švarcienė (Lietuva / Litwa). Tarmių mentalinio žemėlapiu (ne)tiksłumo veiksniai: tarmės vartojimas vs. nevartojimas.....	139
Hona Mickienė, Rita Baranauskienė (Lietuva / Litwa). Veliuonos apylinkių pravardžių semantikos ypatumai: pirminės pravardės.....	155
Lina Bikilienė (Lietuva / Litwa). Evaluative Language in Lithuanian Students' English Writing. A Study of <i>Important</i> and <i>Interesting</i>	177

**III MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA /
KRONIKA ŻYCIA NAUKOWEGO**

Konferencijų apžvalgos / Konferencje

Gabija Bankauskaitė-Sereikienė (Lietuva / Litwa). Žanras: kanonas ar transformacija?	188
Jurgita Astrauskienė, Danguolė Satkauskaitė (Lietuva / Litwa). Tarp eilučių: kalbos ir medijų sankirta.....	191

Knygų recenzijos / Recenzje książek

Алла Дюмидова (Lietuva / Litwa). Просто о сложном: новое пособие по фонетике русского языка.....	194
Aleksandras Krasnovas (Lietuva / Litwa). Apie lenkų tremtinius Sibire – išsamiai ir objektyviai.....	196

Anonsai / Zapowiedzi	199
-----------------------------------	-----

IV. REIKALAVIMAI STRAIPSNIAMS /

ZASADY OPRACOWYWANIA PUBLIKACJI	200
--	-----

CONTENTS

I. RESEARCH OF DISCOURSE AND NARRATIVE

Marek Ruszkowski (Poland). Linguistic Fundamentalism.....	9
Ina Pukelytė (Lithuania). Between Drama and Postdrama	18
Eglė Gabrėnaitė (Lithuania). The Rhetoric of Political Commentary: Genre Transformations	25
Sylvia Konarska-Zimnicka (Poland). Sociology and Methodology of Historical Research. Ethnomethodology.....	33
Iwona Filipczak (Poland). Marginalization of South Asians Based on Race and Skin Color in Bharati Mukherjee's <i>Jasmine</i> and Chitra B. Divakaruni's <i>The Mistress of Spices</i>	46
Skirmantė Biržietienė (Lithuania). Ancient "Simple Poetry": Peculiarities of the Epigram	57
Ewa Anna Piasta (Poland). Religious Motifs in the Novel <i>The Magdeburg Wedding</i> by Gertrud von le Fort	65

II. LANGUAGE. SOCIETY. CULTURE

Oleksandr Kapranov (Norway). Conceptual Metaphors in British Foreign Secretary's Twitter Discourse Involving Ukraine	75
Татьяна Бобкова (Ukraine). Classification of Collocation: The Main Approaches and Criteria	87
Martyna Król (Poland). Homonymy among the Nominates Concerning Time and Space: Polish-Russian Contrastive Study	99
Ольга Солодушко (Poland). Semantyc Analysis of Zoonyms Motivated by the Coloured Coat (Based on the Cow Names in Polish and Ukrainian).....	107
Elżbieta Michow (Poland). Polish and Bulgarian Somatic Phrases Justified with the Names of the Parts of the Body Designed for Speaking	121
Olga V. Domnich (Ukraine). Etymologic Features and Peculiarities of the Process of Indigenous Vocabulary Borrowing in American English.....	130
Erika Merkytė-Švarcienė (Lithuania). Un(accuracy) Factors of the Mental Map of Dialects: Using vs. Non-using a Dialect	139
Ilona Mickienė, Rita Baranauskienė (Lithuania). Peculiarities of Nickname Semantics in Veliuona Region: Primary Nicknames	155
Lina Bikelienė (Lithuania). Evaluative Language in Lithuanian Students' English Writing. <i>A Study of Important and Interesting</i>	177

III. SCIENTIFIC LIFE CHRONICLE**Conference review****Gabija Bankauskaitė-Sereikienė** (Lithuania). Genre: Canon or Transformation? ..... 188**Jurgita Astrauskienė, Danguolė Satkauskaitė** (Lithuania). Between the Lines:
The Intersection of Speech and Media ..... 191**Book reviews****Алла Дюмидова** (Lithuania). In Simple Words about Complicated: The New Guide
to the Russian Phonetics ..... 194**Aleksandras Krasnovas** (Lithuania). The Polish Exiles in Siberia: In Detail and
Objectively..... 196**Announcements** ..... 199**IV. REQUIREMENTS FOR PUBLICATION** 200

Sylvia Konarska-Zimnicka

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Instytut Historii

ul. Żeromskiego 5, 25–369 Kielce, Polska

Tel. +41 349 73 21

E-mail: zimnicka@ujk.edu.pl

Zainteresowania naukowe: historia kultury późnośredniowiecznej i wczesnonowożytnej, historia nauki (filozofia przyrody, medycyna, astronomia i astrologia), edytorstwo źródeł, socjologia

SOCJOLOGIA A WARSZTAT NAUKOWY HISTORYKA. PRZYKŁAD ETNOMETODOLOGII

Artykuł podejmuje kwestię metodologii nauk społecznych (ze szczególnym uwzględnieniem socjologii, z etnometodologią na czele) w kontekście warsztatu naukowego historyka. Każda z nauk społecznych wypracowała własną metodologię, adekwatną do podejmowanych problemów badawczych. Jednakże dialog tych szczególnych nauk, jak się okazuje, jest konieczny, bowiem interpretacji źródeł dokonują ludzie przebywający w konkretnym miejscu i czasie, a towarzyszą temu rozmaite okoliczności. Podobnie zapewne było wówczas, gdy owe źródła powstawały. Zatem analiza materiału źródłowego, bez względu na jego datację, aby była rzetelna, musi przebiegać wielopłaszczyznowo, z uwzględnieniem metodologii i osiągnięć tzw. nauk społecznych, pośród których, z punktu widzenia historyka, socjologia będzie miała szczególne znaczenie. Etnometodologia natomiast, badając mechanizmy „uwspólniania rzeczywistości” oferuje historykom szeroki wachlarz metod badawczych, które mogą znacznie wzbogacić warsztat naukowy historyka.

SŁOWA KLUCZOWE: nauki społeczne, socjologia, etnometodologia, historia, warsztat naukowy historyka.

Socjologia i historia to dwie wzajemnie uzupełniające się nauki humanistyczne. Począwszy od XX wieku, socjologia właśnie uważana jest za jedną z kluczowych nauk posiłkujących historię, nauk wręcz niezbędnych dla prawidłowego przebiegu procesu poznawczego historyka. Dość przyznać, że jedną z fundamentalnych metod, koniecznych do zastosowania podczas dokonywania tzw. krytyki wewnętrznej źródła, jest właśnie metoda socjologiczna, wypracowana we Francji wokół czasopisma „Annales”, a za głównych jej twórców uważani są tak wybitni przedstawiciele swoich czasów, jak Lucien Febvre, Marc Bloch i Fernand Braudel (Pawlak *i in.* 1994: 10, 77). Zasadnym zatem wydaje się podjęcie starania, by określić zakres oddziaływania teorii socjologicznych na szeroko pojmowane nauki humanistyczne, ze szczególnym uwzględnieniem historii. Starania te podejmowało wielu wybitnych uczonych, tak socjologów, jak i historyków, etnografów czy antropologów. Wytrawni badacze, dość wymienić Rolanda Barthes’a, Ernsta Cassirera, Mirceę Eliadego,

Claude'a Levi-Straussa czy wreszcie Bronisława Malinowskiego, pochyłali się nad tą fascynującą, a przy tym jakże trudną materią. Również współcześnie tego typu analiz dokonują znakomici znawcy problematyki, pośród których na czoło wysuwają się Marcin Kula (2004a, 2004b) czy Agnieszka Kolasa-Nowak (1991–1992, 1995, 1998, 2000, 2002); należy tu także wspomnieć o badaniach niedawno zmarłej Barbary Szackiej (2006). Wydaje się, że jest to bezpośrednio związane z pojawiającymi się już od okresu Oświecenia tendencjami do poszerzenia, a nawet częściowej zmiany panującego dotychczas modelu historiografii, w którym, obok modelu klasycznego (odnoszącego się głównie do historii politycznej) oraz modelu modernistycznego (ukierunkowanie na historię społeczną i gospodarczą), z coraz większym zainteresowaniem zaczęto przyglądać się historii kultury, tzw. życiu codziennemu, czy jakże delikatnej sferze życia duchowego minionych pokoleń (Piasek 2006: 10–15). Z tej przyczyny Gerard Labuda trafnie skonstatował, iż „nowa problematyka badań historycznych [...] każe nam zwrócić się z nowymi pytaniami do źródeł odsuniętych przejściowo do lamusa” (1960: 8). O jakich zatem źródłach mowa? Bez wątplenia chodzi o źródła dotyczące tzw. życia codziennego, jak również kultury ludowej, ponadto bogatą spuścizną mieszczącą się w tzw. sferze *oral history*, która coraz chętniej podejmowana jest przez współczesnych uczonych (Kurkowska-Budzan 2011: 9–34). Jednakże z punktu widzenia historyka, szczególnie mediewisty czy znawcy epoki nowożytnej, należy nieco rozszerzyć klasyczną definicję owej *historii mówionej*. W tym przypadku bowiem „nośnikiem” wiedzy historycznej winniśmy uczynić tradycję, zwyczaje i obrzędy, jak również przekazywane z pokolenia na pokolenie mity, podania, legendy, a nawet baśnie. Pojawia się tu również pytanie, czy w tym kontekście tak istotne dla historyków źródła pisane również można uznać za rzetelne świadectwo przeszłości (Kurkowska-Budzan, 2011: 20, pisze o powstających w ten sposób „archiwach historii mówionej”)? Czy ich znaczenie będzie takie samo w przypadku źródeł średniowiecznych, nielicznych w porównaniu ze spuścizną XIX, czy tym bardziej XX wieku? Zasadnym wydaje się również pytanie, czy metodologię stosowaną w socjologii można włączyć do warsztatu naukowego historyka? Jaki wpływ będzie to miało na wyniki uzyskane w toku badań naukowych? I wreszcie, czy często niedoceniana nawet przez socjologów etnometodologia może okazać się przydatną w badaniach historycznych?

Podjmując próbę odpowiedzi na te kluczowe, jak się wydaje, pytania, koniecznym jest przedstawienie samej etnometodologii. Etnometodologia to bardzo młody, bo zapoczątkowany w połowie XX wieku nurt analiz socjologicznych, którego głównym przedmiotem zainteresowania są procesy potocznego ustanawiania znaczeń przez działające jednostki. Etnometodologia, przywołując definicję słownikową, „odrzuca dominujący w socjologii pozytywistycznej obiektywny punkt widzenia zewnętrznego obserwatora i stara się wykorzystywać punkt widzenia obierany przez jednostki usytuowane w centrum analizowanej sytuacji społecznej. [...] koncentruje się przede wszystkim na tym, w jaki sposób (przy wykorzystaniu jakich metod) działające jednostki konstruują swój własny świat i w jaki sposób dochodzi między nimi do negocjacji wspólnych znaczeń” (Olechnicki *in in.* 1997: 58-59).

Aczkolwiek nazwa *etnometodologia* nawiązuje bezpośrednio do skojarzeń z metodologią, to jej zasadniczy kwestionariusz badawczy opiera się nie na tym, jak

badać (choć ten aspekt również jest istotny), ale co badać. Bada ona „jak jest możliwe społeczeństwo”, podczas gdy socjologia – szeroko pojmowane społeczeństwo (Cicourel 1984, t. 1: 300). Przedmiotem zainteresowania etnometnologii uczyniono zatem sposoby komunikacji językowej między ludźmi, za pomocą których określają oni szeroko rozumiany porządek świata społecznego. Ów porządek świata miał być poznawany poprzez zgłębianie tego co *etno-*, a więc związane z szeroko pojmowanym społeczeństwem – ludem od początku jego istnienia. Możemy mówić nawet o swoistej „antropologizacji socjologii”, czy dalej o „socjologii antropologicznej”, ukierunkowanej na jednostkę i jej relacje w grupie (Mauss 2001: 311–315). W tym kontekście najistotniejsze okazują się być „ludzkie wysiłki w kierunku tworzenia wspólnego sensu rzeczywistości społecznej” (Turner 1985: 479; Manterys 1997).

Za twórcę etnometnologii uznawany jest Harold Garfinkel – autor fundamentalnej pracy *Studies in Ethnomethodology*, która, cytując Jerzego Szackiego, „początkowo atakowana przez koryfeuszy *mainstream sociology*, dość szybko stała się katechizmem sporej grupy młodych badaczy” (Garfinkel 2007; Szacki 2012: 875). Wszystkie wnioski ogłoszone w książce oparte były na wieloletnich badaniach i doświadczeniach prowadzonych przez samego Garfinkla oraz jego uczniów. Niewątpliwie najciekawszymi doświadczeniami etnometnologów były analizy codziennych rozmów. Częścią tych doświadczeń były eksperymenty prowadzone w mikroskali – w wąskim gronie uczestników, w trakcie których badacze, rozmawiając z ludźmi o błahych, codziennych sprawach, celowo wprowadzali rozmówców w konsternację, nieustannie dopytując się, co mieli na myśli, gdy używali potocznych zwrotów i wyrażeń¹. Podczas tych, wydawałoby się, zupełnie normalnie przebiegających rozmów, świadomie zaburzano pewien określony, stały porządek, tkwiący u podstaw wszelkich aktów społecznego komunikowania, porządek, którego zazwyczaj nie jesteśmy świadomi. To z kolei powodowało utratę poczucia wspólnoty rzeczywistości, które przecież jest efektem dobrze zorganizowanej i przebiegającej interakcji. Wśród wielu innych sytuacji, które stanowią przedmiot zainteresowania etnometnologów, na szczególną uwagę zasługują wszelkiego rodzaju sytuacje doświadczane w życiu codziennym, wzajemne relacje na poziomie towarzyskim czy też sformalizowanym. W każdym bowiem z wymienionych przypadków można dostrzec typowe dla konkretnych sytuacji elementy (tak zachowania, jak i gesty czy słowa), swoiste „autochtoniczne praktyki”, służące budowaniu i utrzymywaniu porządku i sensu oraz określaniu aktywności uczestników konkretnych sytuacji. Uczestnicy ci zaś posługują się narzędziami, które nazywane są „wyrażeniami wskaźnikowymi”, a które sygnalizują innym sens sytuacji i sugerują właściwe dla niej praktyki. „Wyrażeniem wskaźnikowym” może zatem być ubiór, gest, mimika, postawa, wystrój wnętrza, a nawet ukształtowanie czy zabudowa terenu. Porządek wytwarzany przez współuczestników konkretnych sytuacji ma zazwyczaj charakter bezrefleksyjny, stając się tym samym czymś oczywistym, niewymagającym pogłębionej analizy. Harvey Sacks, amerykański socjolog uznawany – obok Garfinkla – za najwybitniejszego przedstawiciela etnometnologii, zwrócił uwagę na właściwą tej teorii

¹ Szacki (2012: 875, 876) zauważa, że nierzadko twierdzono, iż etnometnologowie „tworzą socjologię bez pojęcia społeczeństwa”, co dawało podstawy do podawania w wątpliwość przynależności etnometnologii do socjologii naukowej czy nawet do socjologii w ogóle.

strategię „poszukiwania niespójności”. Uznał, że dopiero w momencie naruszenia modelu uznawanego za oczywisty następuje jego ujawnienie, jest możliwe nakreślenie jego ram i zasad nim rządzących. Wtedy też wyraźnie widoczne stają się metody stosowane przez człowieka w celu podtrzymania akceptowanego obrazu rzeczywistości.

Jedną z elementarnych metod temu celowi służących są tzw. działania zwrotne. Wszystkie dane pozwalające nam zrozumieć interakcję tłumaczone są w taki sposób, aby nie dopuścić do załamania się uznawanej wizji rzeczywistości oraz poczucia realności istniejącego porządku społecznego. Etnometodologom udało się tym samym zwrócić uwagę na fakt, że wyrażenia, za pomocą których komunikujemy się między sobą, chociaż są oczywiste dla każdego, pomagają nam kreować otaczającą nas rzeczywistość. Ponadto wiedza o tzw. kontekście (m.in. okolicznościach towarzyszących określonej sytuacji, biografii osoby wchodzącej w interakcję itp.) tworzy tło naszych interpretacji słów, gestów; bez tej wiedzy natomiast może dojść do nieświadomego zafałszowania interpretacji komunikacji symbolicznej. Zatem to właśnie dzięki zwrotności i wskaźnikowości zachowane jest interakcjonistyczne zainteresowanie procesem komunikacji symbolicznej (Turner 1985: 487–488).

Etnometodologię zaliczamy więc do nurtu tzw. socjologii życia codziennego, do którego zalicza się takie teorie socjologiczne, jak wspomnianą fenomenologię, interakcjonizm symboliczny czy koncepcję dramaturgiczną Ervinga Goffmanna, z których niewątpliwie etnometodologia czerpie wiele. Już Herbert Blumer, kreśląc zasady interakcjonizmu symbolicznego, zwracał uwagę na kreatywną i niezwykle elastyczną naturę interakcji, co bliskie jest również etnometodologom (Blumer 1984: 71–86). Zasadnicza różnica polega jednak na tym, że interakcjonizm uznaje istnienie zewnętrznego porządku społecznego i zwraca uwagę na proces powstawania w następstwie interakcji nowych definicji sytuacji; etnometodologia zaś pomija ów zewnętrzny świat, a zastanawia się, jak interakcja wpływa na jego odbiór. Należy tu również wspomnieć o tzw. dramaturgicznej szkole Ervinga Goffmana, ogniskującej swoje zainteresowania na sposobach, za pomocą których jednostka, używając odpowiednich gestów i manipulując nimi, jest w stanie wywołać określone, często oczekiwane wrażenia i cele. Ma to również znaczenie dla etnometodologów, którzy na tej podstawie mogą badać, w jaki sposób wszelkie techniki komunikacji interpersonalnej, a więc słowa, gesty, dźwięki, liczby, litery, symbole podtrzymują poczucie rzeczywistości społecznej; w jaki sposób członkowie społeczeństwa dochodzą do przekonania, że istnieją wspólne, obligatoryjne normy, wzorce postępowania czy wartości (Turner 1998: 65–67). Interakcja jest niezwykle istotna również dla fenomenologii, bowiem to właśnie ona, w ujęciu Alfreda Schütz, tworzy i utrzymuje „nadrzędną rzeczywistość” (1984: 137–192). Etnometodologowie zaadaptowali analizę fenomenologiczną, którą wykorzystali do zbadania, w jaki sposób praktyki, które działający stosują dla „uwspólnienia świata”, są w stanie utrzymać porządek społeczny.

Jednym z pierwszych zwolenników nowego nurtu był Aaron Cicourel, obok Harolda Garfinkla uważany za jednego z twórców etnometodologii. Jednakże jego postrzeganie i wyrażanie tej nauki wydaje się nieco szersze niż Garfinkla, co zresztą sam Cicourel podkreślał, pisząc:

Termin *etnometodologia* został ukuty przez Harolda Garfinkla na oznaczenie badań nad codziennym, praktycznym rozumowaniem jako konstytutywnym dla wszystkich ludzkich czynności. Elementarne znaczenie podczas zgłębiania praktycznego rozumowania ma posługiwanie się przez członków społeczeństwa mową lub objaśnieniami w opisie ich doświadczeń i czynności. [...] To wstępne, abstrakcyjne sformułowanie nie rości sobie pretensji do lapidarnego wyjaśnienia terminu „etnometodologia”, jest sposobem odsunięcia problemu na później (Cicourel 1984: 221).

Cicourel zauważył, że zdecydowana większość postrzeganych zjawisk i tego, co odczuwa człowiek, nie jest możliwe do zwerbalizowania. Tak więc, aby proces komunikowania się przebiegał sprawnie i był skuteczny, niezbędne jest posługiwanie się wieloma, często złożonymi metodami. Niezmiernie ważne okazuje się określenie uniwersalnych „procedur interpretujących”, które są niezmiennie i dzięki którym możliwe stanie się zrozumienie, w jaki sposób ludzie tworzą „sens struktury społecznej” w otaczającym świecie. Cicourel stwierdził jednocześnie, że „wytwarzanie mowy lub objaśnień” interesuje zarówno lingwistów, jak i etnometodologów, ale z zupełnie różnych powodów. Lingwista bowiem skupia się przede wszystkim na formalnych cechach języka, etnometodolog zaś na

procesie, w którym konstruowane są reguły odnoszące się do otoczeń interakcyjnych oraz ocenę pomiaru faktycznego zastosowania reguł w określonych okolicznościach. Etnometodolog kładzie nacisk na wysiłek interpretacyjny wymagany do rozpoznania, że istnieje jakaś abstrakcyjna reguła, która mogłaby pasować do jakiejś konkretnej okazji posłużenia się mową (Cicourel 1984: 223).

Jednakże przyznał, że „posługiwanie się regułami gramatycznymi w celu uporządkowania mowy dostarcza eleganckiego i mocnego narzędzia organizacji i standaryzacji wytwarzania aktów mowy indeksyzalizujących poznanie i myślenie” (1984: 245). Mowa bowiem stanowi nasz osobisty system pomiaru. Ta zaś, którą posługujemy się na co dzień, w sposób „indeksykalny” (tj. wskaźnikowy – powiązanie znaczenia i formy oraz kontekstu sytuacji) aranżuje wyjaśnianie samej siebie przy każdej okazji użycia. Często w użyciu są jednak rozmaite „konstrukcje normatywne”, odgórnie narzucone i zazwyczaj powszechnie akceptowane, które można określić mianem „powszechników językowych” (1984: 250). A to, zdaniem Cicourela, stwarza szerszą płaszczyznę consensusu. Należy dodać, że każdy człowiek dodatkowo dysponuje pamięcią długo- i krótkookresową, a ta, wspólna z językiem i zmysłami, jest „gwarantem świata potocznego” (1984: 268). Cicourel, prowadząc eksperymenty, zauważył kilka istotnych dla metodologii zasad, m.in. przekładalność perspektyw, tzn. stawianie się w sytuacji drugiej jednostki, z którą wchodzi się w interakcje, próba zrozumienia sensu jej działania; zasada *et cetera*, w której partnerzy interakcji zgadzają się na niedopowiedzenia drugiej strony, uzupełniając ich wypowiedzi lub oczekując na dalszy ciąg interakcji, nie zadając pytań o szczegóły, tak, aby interakcja nie została przerwana (Turner 1985: 486–487). Zatem dla prawidłowego przebiegu eksperymentu i wynikających z nich wniosków olbrzymie znaczenie ma dobór odpowiedniej metodologii badań.

W etnometodologii zastosowanie znalazła metoda triangulacji, dosyć często stosowana w badaniach społecznych, metoda mająca zapewnić wyższą jakość prowadzonych badań

i ograniczenie błędu pomiaru (polega ona na zbieraniu danych za pomocą dwóch lub większej liczby metod stosowanych jednocześnie, np. obserwacja razem z sondażem czy analizą treści, a następnie porównywanie i łączenie wyników). Triangulacja może być używana dla pogłębienia badań, a w szczególności do poszerzenia wiedzy o kontekście badanego zjawiska. Cicourel zauważa jednak, że procedura triangulacji ulega zmianie wraz ze zmianą problemu badawczego (1984: 270; Garfinkel 2007: 13–21; Konecki 2000: 86). W etnometodologii oznacza ona procedurę wielokrotnego zapisu i objaśniania interakcji społecznych. Metoda ta ma ujawnić refleksyjność działających podmiotów oraz indeksykarność znaczenia (chodzi o tzw. kontekstualny charakter komunikacji) (Przywara 2013: 24–42). Proces ten może być powtarzany wielokrotnie w stosunku do tej samej komunikacji, co określa się mianem nieograniczonej triangulacji (Cicourel 1984: 269). Badacz i uczestnicy, tworząc kolejne wersje opisu, dążą do coraz doskonalszego uchwycenia sensu komunikacji. Znajduje tu zastosowanie metoda spopularyzowana przez Sacksa, zwana analizą konwersacyjną. Polega ona na analizie przebiegu rozmowy pomiędzy wszystkimi jej uczestnikami, uwzględniając zarówno samą treść rozmowy, jak również wszelkie pozostałe komunikaty niewerbalne, wysyłane zazwyczaj w sposób zupełnie nieświadomy (pocieranie dłoni, pocenie się, mruganie powiekami, zająknięcia, westchnięcia, pauzy etc.) (Rance-Sikora 2007). Omawiana metoda umożliwia nie tylko zrozumienie treści rozmowy, ale pozwala również określić emocjonalny, społeczny i kulturowy kontekst rozmowy. Aby w sposób rzetelny dokonać „ogłędzin” analizy konwersacyjnej, konieczna jest drobiazgowo rejestracja przebiegu rozmowy. Na podstawie analizy tychże można dojść do wniosku, że dla etnometodologów znaczenie ma nie tylko sama treść rozmowy, ale jej warstwa leksykalna, gramatyczna, ponadto gestykulacja, mimika, tembr i ton głosu, a wszystko to składa się na tzw. intencję myślenia. Bowiem „kontekst interakcyjny, doświadczany refleksyjnie w trakcie kontaktu społecznego lub też wyobrażony czy wymyślony w momencie, gdy scena nie jest dana bezpośrednio lub znana jest poprzez jakiś tekst, pozostaje sercem ogólnej teorii znaczenia” (Cicourel 1984: 245, 299).

Tak więc, poznawszy ogólne założenia etnometodologii, spróbujmy odpowiedzieć na postawione na początku naszych rozważań pytania oraz znaleźć odpowiedź na jeszcze jedno – czy korzystając z narzędzi badawczych, jakimi dysponuje socjologia, ze szczególnym uwzględnieniem etnometodologii, historyk może przeprowadzić rzetelne „ogłędziny” źródeł historycznych i na tej podstawie przeprowadzić proces wnioskowania? Aby rozwiązać wszystkie nurtujące nas kwestie, musimy podjąć próbę zgłębienia warstwy językowej, symbolicznej oraz treści właściwej źródła – materii, na analizie której historyk opiera cały swój warsztat naukowy.

Zarówno Garfinkel, jak i Cicourel zauważyli, że warstwa językowa ma olbrzymie znaczenie w procesie kreowania rzeczywistości. To przecież wspólny język od zawsze dawał poczucie jedności, stanowił o przynależności do grup społecznych (nie tylko w kontekście szerszym – państwowym, ale również w obrębie poszczególnych stanów społecznych, grup zawodowych czy towarzyskich). Możliwość porozumiewania się tym samym językiem, a więc zarówno językiem specjalistycznym, jak i gwarą czy sloganem, jest jednym z gwarantów bezpieczeństwa, wpływa na identyfikację jednostki z grupą, jest

czynnikiem integrującym tę grupę (Le Bon 2010: 85–90). Szczególnie w przeszłości miało to olbrzymie znaczenie (dość wspomnieć, że Niemców posługujących się niezrozumiałym dla Słowian językiem nazwano „ludźmi niemymi”) (Kąkolewski 2010: 81). Tego, co niezrozumiałe, obawiano się, uważano za obce, groźne, a nawet wrogie. W takim przypadku wręcz niemożliwa była interakcja, a więc wykreowanie akceptowalnej rzeczywistości, bowiem to, co niezrozumiałe, naruszało poczucie wspólnoty, poczucie pożądanego ładu społecznego. Po dziś dzień historycy, badając źródła pisane, napotykać wiele trudności językowych. Język bowiem, co podkreślają znawcy problematyki, przez wieki ewoluował, zarówno w warstwie leksykalnej, jak i gramatycznej czy semantycznej (Ziółkowski 1994: 74). Dotyczyło to nie tylko królującej przez stulecia łaciny, ale również – a może przede wszystkim – języków narodowych. Skutki tej ewolucji w wyraźny sposób dostrzegamy podczas lektury tekstów scenicznych, przede wszystkim komedii. O ile bowiem tragedia, z jej ponadczasowym konfliktem zazwyczaj wybitnej jednostki z siłami wyższymi nie przysparza odbiorcom większych trudności w zrozumieniu całości, bez względu na to, jak długi okres upłynął od momentu jej powstania (znakomitym przykładem jest *Antygona* Sofoklesa czy choćby *Odprawa posłów greckich* Jana Kochanowskiego), to w przypadku komedii, zazwyczaj mocno osadzonej w realiach epoki, pisanej językiem dlań właściwym, poruszającej bieżące, często błahe sprawy, właściwy odbiór jest dla współczesnych wręcz niemożliwy (tu z kolei należy wymienić komedie autorstwa Arystofanesa czy Plauta). I tu uwidacznia się w sposób dobitny rola kontekstu sytuacyjnego, słownego, rola miejsca i czasu, a więc wspólnoty rzeczywistości twórcy i odbiorcy. Krzysztof Pomian, powołując się na św. Augustyna, pisał, że każde słowo złożone jest z dwóch elementów: brzmienia i znaczenia, a znaczenie można poznać tylko poprzez kontakt osobisty (2009: 67). Zatem historyk, bazując na pisanych przekazach źródłowych, jest w stanie poznać tylko ich brzmienie, bez gwarancji pełnego zgłębienia ich warstwy znaczeniowej.

Idąc tropem rozważań Cicourela, równie ważna, co język, była cała sfera wizualna, ogniskująca się w gestach, mimice, zachowaniu, wyglądzie. Niestety, historyk bazujący na źródłach pisanych dysponuje okruciami tego typu wiadomości, bowiem nierzadko sfera emocjonalna była albo całkowicie pomijana, albo marginalizowana, a dominująca faktografia nie daje nam zazwyczaj wglądu w jakże delikatną materię uczuć ludzkich, które ujawniają się szczególnie w bezwiednych ruchach ciała. Z pomocą przychodzą źródła o charakterze ikonograficznym, gdzie, wraz z postępowaniem techniki malarskiej, możemy poznać obowiązujący kanon piękna, ówczesną modę, upodobania do kolorów, wystrój wnętrz, jak również z łatwością możemy odczytać ból, żal, rozpacz, radość, smutek. Wynalezienie fotografii, radia i telewizji stworzyło historykom nowe możliwości badawcze (Karczowa 1971: 25–32; Płazewski 1982; Witek 2005). Tego typu źródła pozwalają „wdrzeć się w głąb ludzkich uczuć”, co jest tym bardziej istotne, że refleksyjność, zdaniem Garfinkla, stanowi najistotniejszą cechę człowieka w świecie społecznym. I w tym przypadku, jak się wydaje, można zastosować proponowaną przez etnometodologów metodę triangulacji, co jest, niestety, niewykonalne w odniesieniu do źródeł o charakterze pisanych.

Jednakże zarówno źródła pisane, jak i ikonograficzne czy audiowizualne mają istotną cechę wspólną – pozwalają podjąć próbę nakreślenia porządku działań zbiorowości ludzkich, który przecież nie jest ich przyrodzoną właściwością, lecz był i jest nieustannie

nadawany przez uczestników życia społecznego (Garfinkel 1989: 324–342). Próby nakreślenia owego porządku są wciąż podejmowane przez historyków w odniesieniu do wszystkich epok historycznych. Etnometodologia dodatkowo, co warto podkreślić, zwróciła uwagę na swoisty przymusowy charakter socjalizacji, dopuszczając możliwość oddziaływania przypadku czy konwencji na przebieg procesu konstruowania teje. Asymilacja kultury, przyswajanie pojęć i ich znaczeń było i jest obligatoryjne, tym bardziej że „pojęcia poprzedzają poznanie, [...] trzymają ludzi w swym uścisku, kierują nimi i ograniczają ich działania i oczekiwania” (Gellner 1991: 56–57). I nawet w momencie, gdy historyk dysponuje materiałem porównawczym dotyczącym tej samej materii, analiza ta będzie miała charakter subiektywny, a przede wszystkim osadzona będzie w rzeczywistości odległej od rzeczywistości bliskiej twórcy źródła. Historyk (wyłączając badaczy zajmujących się historią współczesną, którą mogli wręcz współtworzyć) nie będzie w stanie stać się elementem składowym wzmiankowanego wyżej porządku, częścią badanej rzeczywistości, a więc nie pozna jej tak dobrze, by móc ją swobodnie interpretować. Będzie miał zatem również problemy z wychwytywaniem w niej owych niespójności, o których wspominał Sacks, bądź też określaniem tego, co etnometodolodzy określają „uwspólnieniem rzeczywistości”, a z czym np. mediewista zмага się, stosując metodę badawczą „argumentum ex silentio”, a więc wnioskowanie z milczenia źródeł (zakłada, iż świadomość pewnych faktów była tak oczywista dla większości społeczeństwa, że w sposób naturalny nie uwzględniano ich w źródłach). Zatem nie może tu być mowy o tożsamości światów.

Jest to niemożliwe z powodu jeszcze jednej, ważnej przyczyny, którą jest warstwa znaczeniowa zachowanych przekazów źródłowych. Symbolika bowiem zawsze była bardzo skomplikowana, a przy tym bardzo wymowna, kreując rzeczywistość zrozumiałą dla poszczególnych warstw ówczesnego społeczeństwa; rzeczywistość nie do końca zrozumiałą dla współczesnych badaczy, nieustannie podejmujących próby rozwikłania owych zagadek przeszłości. Michel Pastoureau zauważa, że „w świecie symboli wszystko jest kulturowe i powinno być badane w odniesieniu do danej społeczności, na danym etapie historii i w ściśle określonym kontekście” (Pastoureau 2006: 28). Wątek symbolicznych wyobrażeń zbiorowych w refleksji socjologicznej można było dostrzec już w analizach Emila Durkheima, który przyznawał, że zachowania zbiorowe funkcjonują za pomocą społecznie wytworzonych obrazów i metafor (Szacki 1964). Zatem, jak uznała Elżbieta Hałas, procesy symbolizacji wytwarzają tak pożądaną łąd społeczny przez to, że wyrażają znaczenia i kontrolują rozmaite działania (2001: 34). Jak już wspomniano, symbolika ma kolosalne znaczenie dla interakcjonizmu symbolicznego, który zwraca uwagę na tworzenie i funkcjonowanie wspólnych dla ogółu interpretacji i definicji sytuacji, które bazują na zrozumiałych dla wspólnoty symbolach i obrazach rzeczywistości (Blumer 2008: 61–90; Hałas 2007: VII–XX; Hałas 1994: 97–118). To pozwala na kreowanie wspólnej, akceptowanej i zrozumiałej rzeczywistości, rozumianej jako przestrzeń społecznej komunikacji (Wolański 2012). W przypadku zapisów źródłowych ta rzeczywistość jest prezentowana oczami autora źródła, który – używając nomenklatury Goffmana – odgrywał w swoich czasach konkretną rolę społeczną. A ta, jak możemy przypuszczać, nie była ani całkiem swobodna ani dowolna. Otoczenie bowiem wpływało w sposób zasadniczy

na zachowanie każdego człowieka (Goffman 1981: 44, 111; Krzemiński 1992: 150). W ten sposób, na skutek splotu różnych okoliczności, autentyczność zachowań została przesłonięta, a to spowodowało, że współcześnie zrozumienie źródła może nastroić trudności, skutkiem czego również interpretacja może jedynie przybliżyć jego sens. Należy dodać, że propozycja tego typu interpretacji zazwyczaj jest narzuceniem jednej z wielu możliwych wersji – w dużym stopniu uzależnionej od kontekstu historycznego i społecznego (Krasnodębski 1986: 88). Po raz kolejny należy przywołać słowa Krzysztofa Pomiana, który uznał, iż historyk zazwyczaj przyjmuje gotową perspektywę podaną przez autora źródła, ewentualnie, jeśli uzyskuje relację bezpośrednio – sam może to źródło stworzyć, a właściwie spisać, bez jakiegokolwiek ingerencji w jego treść, która mogłaby zafałszować przekaz (2009: 97). Jednakże ta druga forma daje zdecydowanie lepszą perspektywę badawczą, bowiem znany jest autor, jego biografia, okoliczności towarzyszące powstaniu źródła, a i rzeczywistość jest wspólna, czyli zrozumiała również dla historyka – interpretatora. Ponadto tak istotna dla współczesnych badaczy przeszłości warstwa znaczeniowa źródła w pełni bywa zrozumiała tylko dla osób współczesnych jego twórcy. George H. Mead zwracał uwagę na proces socjalizacji i występującą w socjalizacji pierwotnej przemoc symboliczną (kategorię przemocy symbolicznej stworzył Pierre Bourdieu) (Bourdieu *i in.* 2001; Suchocka 2011: 293–302; Mead 1975). Owa symbolika historyczna była obligatoryjna, arbitralna, a przez to zrozumiała w ramach określonych grup społecznych (będących jednocześnie jej twórcami i odbiorcami). Obecnie historyk, osadzony w realiach mu współczesnych, nierzadko jakże odległych od realiów badanej przezeń minionej epoki, może jedynie podjąć próbę interpretacji owej symboliki źródłowej. Jednakże ta interpretacja, aczkolwiek poprzedzona żmudną pracą na zazwyczaj reprezentatywnym materiale źródłowym, zawsze będzie miała charakter konwencji społecznej, przyjętej w celu ułatwienia pracy właśnie ze źródłem historycznym. Bourdieu przyjmuje nawet, że wszelkie schematy poznawcze, wytwór kolejnych pokoleń badaczy przeszłości, jak również nieodłączne wartościowanie są uwarunkowane historycznie i w pewnym stopniu arbitralne. Widać tu wpływ tradycji hermeneutycznej, dopuszczającej „przeskakiwanie między kategoriami przeszłości i teraźniejszości. [...] Lecz w przypadku związków między naukami społecznymi i średniowiecznymi przekazami owa szansa kryje w sobie zagrożenie. [...] Średniowieczne sposoby pisania oraz obecne nawyki w zakresie nauk społecznych mają [...] za cel odkrywanie prawdy, duchowej bądź społecznej, ukrytej za „literą” lub też za danymi. Owa wspólność [...] stwarza utajoną rywalizację między średniowiecznym autorem a uczonym w sytuacji, w której dane dla drugiego są dostarczane i kształtowane przez tego pierwszego. Obaj są interpretatorami i obaj zgłaszają [...] roszczenia do tego, że ich interpretacja dotyka istoty rzeczywistości” (Buc 2011: 17). I o ile twórca źródła tę rzeczywistość „przełał na papier”, to historyk odtwarza ją, posługując się dostępnymi mu narzędziami badawczymi, które nie zawsze są wystarczające dla pełnej analizy treści, tym bardziej że wartości i wiedza są rezultatem swoistego narzucenia przez przemoc symboliczną. Siła natomiast i głębia internalizacji nadaje im prawie instynktowny, bezrefleksyjny charakter. Ludzie bowiem wyposażeni są w praktyczne schematy działania, które ukierunkowują postrzeganie sytuacji i reagowanie w sposób historycznie wytworzony. To właśnie oznacza pojęcie *habitusu*, „społecznie

ustanowionej natury”, która, wytworzona na skutek ewolucji zachowań, obejmuje sferę nie tylko ducha (emocje, normy poznawcze, proces myślowy, postrzeganie), ale też sferę działań ludzkich, widoczną tak w zachowaniach jednostek, jak i działalności rozmaitych instytucji, ponadto w powszechnie kultywowanych zwyczajach czy tradycji (Bourdieu 2005: 503–508; Elliott 2014: 172–180; Hałas 2001). Warto przy tym zwrócić uwagę na fakt, że różne warunki życia zawsze różnicowały habitusy (Neyman 1990: 8; Hałas 1999: 81), stąd podczas analizy treści źródła konieczne jest przeprowadzenie jego wnikliwej krytyki zewnętrznej i wewnętrznej, a i nawet wówczas nie można być pewnym, iż uda się uchwycić specyfikę habitusu danego okresu historycznego.

Historyk, podejmując się trudnego zadania analizy świadectw przeszłości, dysponując typowym dla swej profesji warsztatem naukowym, staje więc przed wieloma trudnościami interpretacyjnymi. Jednakże, jak pokazuje dorobek naukowy pokoleń, zadanie to, acz trudne i wymagające, nie jest niemożliwe do wykonania, tym bardziej że może pełnymi garściami czerpać z dorobku naukowego innych dyscyplin, z socjologią włącznie. Anthony Giddens uznał nawet, że nie istnieje żadna logiczna ani metodologiczna różnica między naukami społecznymi i historią, jeśli są one właściwie pojmowane (1984: 230; Kolasa-Nowak 2008: 49–58). Ponadto każda próba interpretacji, nawet jeśli nie jest pozbawiona subiektywizmu i balastu niedoskonałości narzędzi badawczych, przybliży nas do poznania spuścizny naszych przodków. Jednak warunkiem rzetelnych badań jest umiejętność czerpania z innych dyscyplin naukowych, spośród których socjologia ma olbrzymie znaczenie. Już August Comte twierdził, że skoro każda nauka polega na koordynowaniu faktów, to wystarczy, by istniała tylko jedna wspólna metoda naukowa, którą każda z dyscyplin naukowych w trakcie swego rozwoju doskonalili, adaptując ją do własnych potrzeb (Copleston 2006: 83). I wielce trafną w tym kontekście okazuje się być opinia Henryka Samsonowicza, według którego każdy badacz, bez względu na reprezentowaną dziedzinę nauki humanistycznej, zawsze będzie konstruował swój osobisty kwestionariusz badawczy, którego celem będzie znalezienie odpowiedzi na wiele pytań dotyczących przeszłości (Samsonowicz 1997: 25). Dialog zaś pomiędzy owymi szeroko pojmowanymi naukami społecznymi może te poszukiwania usprawnić.

Bibliografia

- BLUMER, H., 1984. Społeczeństwo jako społeczna interakcja. *In: Wybór, wstęp E. MOKRZYCKI. Kryzys i schizma. Antyscjentystyczne tendencje w socjologii współczesnej*. T. 1. Warszawa: PIW (Biblioteka Myśli Współczesnej), 71–86.
- BLUMER, H., 2008. *Interakcjonizm symboliczny. Perspektywa i metoda*. Kraków: NOMOS.
- BOURDIEU, P., WACQUANT, L. J. D., 2001. *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- BOURDIEU, P., 2005. Struktury, habitus, praktyki. *In: Red. P. SZTOMPKA, M. KUCIA. Socjologia. Lektury*. Kraków: Znak, 503–508.
- BUC, P., 2011. *Pułapki rytuału. Między wczesnośredniowiecznymi tekstami a teorią nauk społecznych*. Tłum., red. M. Tomaszek. Warszawa: WUW (Biblioteka Humanisty).

- CICOUREL, A.V., 1984. Etnometodologia. In: Wybór, wstęp E. MOKRZYCKI. *Kryzys i schizma. Antysecjentyzyczne tendencje w socjologii współczesnej*. T. 1. Warszawa: PIW (Biblioteka Myśli Współczesnej), 221–302.
- COPLESTON, F., 2006. *Historia filozofii*. T. 9. *Od Maine de Birana do Sartre’a*. Warszawa: PAX.
- ELLIOTT, A., 2014. Pierre Bourdieu: habitus i praktyczne życie społeczne. In: Idem, *Współczesna teoria społeczna. Wprowadzenie*. Warszawa: PWN, 172–180.
- GARFINKEL, H., 1989. Aspekty problemu potocznej wiedzy o strukturach społecznych. In: Red. Z. KRASNODEBSKI. *Fenomenologia i socjologia*. Warszawa: PWN, 324–342.
- GARFINKEL, H., 2007. *Studia z etnometodologii*. Tłum. A. Szulżycka. Warszawa: PWN.
- GELLNER, E., 1991. *The Structure of Human History*. London: Paladin Grafton Books.
- GIDDENS, A., 1984. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Barkley, Los Angeles: University of California Press.
- GOFFMAN, E., 1981. *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Warszawa: PIW.
- HAŁAS, E., 1994. *Obywatelska socjologia szkoły chicagowskiej: Charles H. Cooley, George H. Mead, Herbert Blumer*. Lublin: KUL.
- HAŁAS, E., 1999. Polityka symbolizacji w ujęciu Pierre’a Bourdieu a interakcjonizm symboliczny. *Studia Socjologiczne*, 4, 77–99.
- HAŁAS, E., 2001. *Symbol w interakcji*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- HAŁAS, E., 2007. Herbert Blumer – socjolog negocjowanego ładu w społeczeństwie demokratycznym. In: H. BLUMER. *Interakcjonizm symboliczny. Perspektywa i metoda*. Tłum. G. Woroniecka. Kraków: NOMOS, VII–XX.
- KARCZOWA, H., 1971. Reportaż filmowy i kronika jako źródło historyczne. *Studia Źródłoznawcze*, 16, 25–32.
- KĄKOLEWSKI, I., 2010. Niemcy. In: Red. M. KOPCZYŃSKI, W. TYGIELSKI. *Pod wspólnym niebem. Narody dawnej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Muzeum Historii Polski, Bellona, 81–98.
- KOLASA-NOWAK, A., 1991–1992. Socjolog w badaniu przeszłości. *Annales UMCS*, Sectio I. T. 16–17, 172–184.
- KOLASA-NOWAK, A., 1995. Socjologia historyczna – problemy przedsięwzięcia interdyscyplinarnego. In: Red. A. SUŁEK, J. STYK. *Ludzie i instytucje. Stawianie się ładu społecznego. Pamiętnik IX Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego*. T. 1. Lublin: UMCS, 241–248.
- KOLASA-NOWAK, A., 1998. Metodologiczne problemy socjologii historycznej. *Res Historica*, 6, 135–144.
- KOLASA-NOWAK, A., 2000. *Socjolog w badaniu przeszłości. Koncepcja socjologii historycznej Charlesa Tilly’ego*. Lublin: UMCS.
- KOLASA-NOWAK, A., 2002. Socjologia historyczna jako nowa propozycja badawcza. *Bialorusian Historical Review*, 9, 57–78.
- KOLASA-NOWAK, A., 2008. Historia i socjologia. Komplementarne metody badań życia społecznego. *Zagadnienia Naukoznawstwa*, 1, 49–58.
- KONECKI, K.T., 2000. *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: PWN.
- KRASNODEBSKI, Z., 1986. *Rozumienie ludzkiego zachowania. Rozważania o filozoficznych podstawach nauk humanistycznych i społecznych*. Warszawa: PIW.
- KRZEMIŃSKI, I., 1992. *Co się dzieje między ludźmi*. Warszawa: IS UW.
- KULA, M., 2004a. *Krótki raport o użytkowaniu historii*. Warszawa: PWN.
- KULA, M., 2004b. *Między przeszłością a przyszłością. O pamięci, zapominaniu i przewidywaniu*. Poznań: PTPN.
- KURKOWSKA-BUDZAN, M., 2011. Informator, świadek historii, narrator – kilka wątków epistemologicznych i etycznych oral history. *Wrocławski Rocznik Historii Mówionej*, 1, 9–34.

- LABUDA, G., 1960. *Źródła, sagi i legendy do najdawniejszych dziejów Polski*. Warszawa: PWN.
- LE BON, G., 2010. *Psychologia tłumu*. Tłum. B. Kaprocki. Warszawa: Hachette (Biblioteka Filozofów, 48).
- MALINOWSKI, B., 2000. *Jednostka, społeczność, kultura*. Tłum. S. Kaprański. Warszawa: PWN.
- MANTERYŚ, A., 1997. *Wielość rzeczywistości w teoriach socjologicznych*. Warszawa: PWN.
- MEAD, G.H., 1975. *Umysł, osobowość, społeczeństwo*. Tłum. Z. Wolińska, wstęp A. Kłoskowska. Warszawa: PWN.
- NEYMAN, E., 1990. Wstęp do drugiego wydania. In: P. BOURDIEU, J. C. POSSERON. *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*. Warszawa: PWN, 7–10.
- OLECHNICKI, K., ZAŁĘCKI, P., 1997. *Słownik socjologiczny*. Toruń: Graffiti.
- PASTOUREAU, M., 2006. *Średniowieczna gra symboli*. Tłum H. Igalson-Tygielska. Warszawa: Oficyna Naukowa (Horyzonty cywilizacji).
- PAWLAK, M., SERCZYK, J., 1994. *Podstawy badań historycznych. Skrypt dla studentów I roku historii*. Bydgoszcz: WSP w Bydgoszczy.
- PIASEK, W., 2006. Źródło historyczne w antropologicznej perspektywie badań metodologicznych. In: Red. S. ROSZAK, M. STRZELECKA, A. WIECZOREK. *Toruńskie spotkania dydaktyczne*. T. 3. *Źródła w edukacji historycznej*. Toruń: IHiA UMK, SOP, 10–15.
- PLĄŻEWSKI, I., 1982. *Spojrzenie w przeszłość polskiej fotografii*. Warszawa: PIW.
- POMIAN, K., 2009. *Przeszłość jako przedmiot wiary. Historia i filozofia w myśli średniowiecza*. Wyd. II. Warszawa: WUW.
- PRZYWARA, P., 2013. Zagadnienie kontekstualności konwersowania – próba uporządkowania obszaru badawczego. *Kwartalnik Internetowy „Komunikacja Społeczna”*, 3 (7), 24–42.
- RANCEW-SIKORA, D., 2007. *Analiza konwersacyjna jako metoda badania rozmów codziennych*. Warszawa: Trio.
- SAMSONOWICZ, H., 1997. *O „historii prawdziwej”: mity, legendy i podania jako źródło historyczne*. Gdańsk: Novus Orbis.
- SCHÜTZ, A., 1984. Potoczna i naukowa interpretacja ludzkiego działania. In: Wybór, wstęp E. MOKRZYCKI. *Kryzys i schizma. Antyścjentystyczne tendencje w socjologii współczesnej*. T. 1. Warszawa: PIW (Biblioteka Myśli Współczesnej), 137–192.
- SUCHOCKA, A., 2011. Przemoc symboliczna jako element ukrytego programu kształcenia polskiej szkoły. *Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej*, LII, 4 (187), 293–302.
- SZACKA, B., 2006. *Czas przeszły, pamięć, mit*. Warszawa: Scholar.
- SZACKI, J., 2012. *Historia myśli socjologicznej*. Warszawa: PWN.
- SZACKI, J., 1964. *Durkheim*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- TURNER, J. H., 1985. *Struktura teorii socjologicznej*. Tłum. J. Szmatka, wstęp i red. P. Sztompka. Warszawa: PWN.
- TURNER, J. H., 1998. *Socjologia. Koncepcje i ich zastosowanie*. Tłum. E. Różalska. Poznań: Zysk i S-ka.
- WITEK, P., 2005. *Kultura – film – historia. Metodologiczne problemy doświadczenia audiowizualnego*. Lublin: UMCS.
- WOLAŃSKI, F., 2012. *Kaznodziejstwo bernardyńskie w staropolskim systemie komunikacji społecznej schyłku epoki saskiej. Studium kształtowania wyobrażeń i postaw*. Toruń: Adam Marszałek.
- ZIÓŁKOWSKI, M., 1994. Sprawowanie władzy a przekonania ludzkie. *Studia Socjologiczne*, 2, 55–80.

Sylwia Konarska-Zimnicka

Jan Kochanowski University in Kielce, Poland

Research interests: medieval and early modern history (culture, daily life, medicine, herbal medicine, astronomy, astrology, philosophy of nature), sociology

**SOCIOLOGY AND METHODOLOGY OF HISTORICAL RESEARCH.
ETHNOMETODOLOGY**

Summary

The article is taking issues of the social science methodology (with particular reference to sociology, with ethnomethodology at the head) in the context of the historical research methodology. Each of the social sciences developed its own methodology that is appropriate, according to the taken research problems. However, the dialogue between these special sciences turns out to be necessary, because people are making interpretations of sources that are staying in a specific place and time and various circumstances that are accompanying them. It is probably similar to the time when those sources arose. Thus, the analysis of the source material, irrespectively to its date of coming into existence, that it would be reliable must run at various levels, including the methodology and achievements of the so-called social sciences, amongst which, from a point of view of the historian, sociology will be playing a significant role. However, ethnomethodology, which is inspecting mechanisms “making reality shared”, offers to historians a wide range of research methods, which can expand the methodology of historical research.

KEY WORDS: social science, sociology, ethnomethodology, history, methodology of historical research.

Gauta 2015 06 09
Priimta publikuoti 2016 01 10